

Kırsalda Eğitimde Ailelerin Rolü

KÖY OKULLARI DEĞİŞİM AĞI DERNEĞİ
Kuruluş tarihi: 5 Aralık 2016

www.kodegisim.org

bilgi@kodegisim.org

Osmanağa Mah., Söğütlüçeşme Cad.
No: 56, Altın Çarşı - 89 Kadıköy/İstanbul
0216 343 73 43

@kodegisim

Teşekkür

KODA olarak 2016 yılından beri köylerdeki çocukların iyi eğitim alabilmesi için öğretmenleri ve aileleri güçlendirmek üzere çalışıyoruz.

Yürüttüğümüz her programda çalıştığımız alanı daha yakından tanıdık, yeni ihtiyaçlarla karşılaştık, yeni çözümleri ağımıza katılanlarla geliştirdik. Muş'tan Aydın'a, Bursa'dan Batman'a, Kastamonu'dan Şanlıurfa'ya Türkiye'nin dört bir yanından birbirinden farklı anılarla heybemizi doldurduk. Kırsalın, köyün, köy okulunun ve bu ekosistemde yer alan her bir kişinin rolünün önemine tanık olduk. Çocuğun çevresindeki yetişkinlerle sahada bilfiil çalışma yürütürken, yarattığımız etkiyi artırmak kadar kadar, alandaki ihtiyacın da daha görünür olması için her sözümlümü verilerle desteklemenin gerekliliğini gördük. Her krizde kırsalın daha iyisini inşa edebilmek için türlü fırsatlar barındıran bir alan olduğu bilinciyle kırsala özgü politikalar geliştirebilmek, kentlerde yoğunlaşan ilgiden kırsalın hakkı olanı alabilmek, 8 yılda biriktirdiklerimizi sayısal verilerle de aktarabilmek için bu yazı dizisini hazırladık.

Fikir oluştuğunda pandemiye atlatmıştık ancak henüz 6 Şubat Depremleri olmamıştı. 6 Şubat sonrasında köy okuluna dair bildiklerimiz tekrar sınıandı. Başlangıçta yazılanlar defalarca silindi, tekrar yazıldı. Bu sırada yolumuz STGM ekibiyle kesişti, birlikte Hatay köylerinde bu yazı dizisinin nereye denk geldiğini anlatmak üzere bir de video hazırladık.

Yazı dizimiz kolektif bir emeğin ürünü. Bu yüzden başta Demet Taşkan, Gökçen Karaman, Hatice Azın, Muhammed Atalay, Okan Pala ve Öykü Kocaman olmak üzere deneyimleri ve fikirleriyle yazılarımıza katkı sunan, yolumuzun kesiştiği tüm ekip üyelerimize;

Anlatmak istediklerimizin gözlere, kulaklara hitap etmesini sağlayan videonun ortaya çıkmasında emeği geçen STGM ekibi üyeleri Ezgi Karataş, Hakan Ataman, Murat Özçelebi ve Özge Azap'a;

Ve 8 yıl boyunca köyünü, okulunu, deneyimlerini bize açan tüm öğretmenlere, öğretmen adaylarına, velilere, muhtarlara, akademisyenlere ve gönüllülere teşekkür ederiz!

Kırsalda Eğitimde Ailelerin Rolü

“Okul, aile ve çocuk, üç sacayağı [olarak] hayal edilebilir...”

Köyde Yaşayan bir Anne

İklimin, coğrafyanın, sosyo-ekonomik düzeyin ya da kültürel yapı farklılığının değiştiremediği bir gerçek varsa, o da bir çocuğun öğrenme sürecinde yetişkinlerin oynadığı rolün ne kadar kritik olduğu. “Yetişkinler” ifadesini tercih etmemizin sebebi çocuğun öğrenme ortamını okul ile sınırlandırmanın mümkün olmaması, dolayısıyla aslında gündelik yaşamda temas edilen her yetişkinin çocuğun eğitim ekosisteminin bir parçası olması. Çevresel uyaran çeşitliliğinin daha az, doğrudan ilişkilerin daha yaygın olduğu kırsal yerleşim yerlerinde ise yetişkinlerin ve özellikle de ailelerin rolü daha da kritik hale geliyor. Bu yazımızda köylerdeki çocukların eğitim sürecinde okulun ve öğretmenin rolüne dair dizdiğimiz diğer yazıları ayakta tutacak sacayağının sonuncusundan, kırsaldaki ailelerden¹ söz edeceğiz. Ailelerin eğitim sürecine katkıları ve bu süreçte kırsaldaki ailelere özgü yaklaşım ve ihtiyaçlar üzerinde duracağız. Ayrıca, kırsalda ebeveynlerin çocuklarının eğitimini aktif bir biçimde desteklemelerini sağlamak için saha deneyimlerimizle şekillendirdiğimiz çeşitli önerilerde bulunacağız.

Çocuğun öğrenme sürecini okul ile sınırlayamıyorken ailelerin çocuklarının eğitim sürecine katkılarını da çocuğu okula göndermekle sınırlamak mümkün değil. Çocuk için etkin bir öğrenme ortamını ebeveynlerin eğitime katılımı ve okul dışındaki aile-çocuk ilişkileri örüyor. Literatürdeki pek çok teorik ve ampirik çalışma da ailelerin çocuklarının eğitiminde temel bir rol oynadığının altını çiziyor² ³. Yani okul etkinliklerine giden, veli toplantılarına katılım gösteren, öğretmenle iletişim kuran, çocuklarıyla okul ve dersler hakkında konuşan, ev temelli eğitim etkinliklerini gerçekleştiren ebeveynlerin çocukları eğitim hayatında daha başarılı oluyor.

Bunun yanında ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişim düzeyi ve biçimi, çocuklarına yönelik tutum ve davranışları ve disiplin anlayışları çocukların nasıl bir ekosistem içerisinde büyüdüklerini belirliyor ve okul başarıları üzerinde etkide bulunuyor. Ev ortamındaki rutinler, yeterli beslenme ve hijyen alışkanlıkları çocukların sağlıklı gelişiminde kritik rol oynarken, eğitim yaşamlarını da doğrudan etkiliyor. Çalışmalar, ilköğretim çağındaki çocuklarda yetersiz beslenmenin derslerde başarının azalması ve devamsızlıkla sonuçlanabildiğini gösteriyor⁴.

¹ Kırsal bölgelerde çocukların bakımı anne-baba dışında abla, ağabey, teyze, amca, nine, dede gibi kişilerce de yükleniliyor ve eğitim gruplarının oluşturulmasına destek olan, çocuklarla çalışan gönüllüler de sürece dahil olabiliyor. Dolayısıyla aile dediğimizde kimi zaman çocuklar için bakım-veren sorumluluğu alan yetişkinleri kastettiğimiz göz önünde bulundurulmalı.

² Castro, M.,v.d. (2015). Parental involvement on student academic achievement: A meta-analysis. Educational Research Review, 14, 33–46.

³ Porumbu, D., & Necuoib, D. V. (2013). Relationship between parental involvement/attitude and children’s school achievements. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 76, 706–710.

⁴ Küçükkaraca Zakkour, H., & Yıldiran, H. (2022). Ebeveyn beslenme eğitiminin okul çağı çocuklarında verilen beslenme eğitimine etkisi. Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(3), 135-148.

Çocukların doğru hijyen alışkanlıklarına sahip olması ancak ebeveynlerin rol model oluşturması ile mümkünken, kırsalda 6-15 yaş aralığındaki çocukların hijyen ile ilgili davranışlarının yetersiz olabildiğini ortaya koyan bölgesel araştırmalar bulunuyor⁵. Destekleyici ve sevgi dolu bir aile ortamında büyüyen çocuklar özgüven, empati, sorumluluk alma, kendini ifade etme ve aidiyet gibi alanlarda daha iyi gelişiyor. Çocuklar ceplerine bu sosyal-duygusal becerileri, pozitif disiplini ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarını koyduklarında hayata öğrenme ve keşfetme hevesiyle dahil olma olasılıkları yükseliyor. Peki, ailelerin eğitime katılımı ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin bu kritik rolü, köylerde ve kırsal bölgelerde nasıl şekilleniyor?

Kırsalda Aile Fotoğrafı

Yazımızın bu bölümüne kırsalda yaşayan bir ailenin profilini çizerek başlamak, bu ailenin kimlerden oluştuğunu, günlük yaşamlarının ve aile içindeki ilişkilerin nelere göre şekillendiğini göstermek, böylelikle kırsaldaki dinamiklerin eğitime bakışı nasıl etkilediğini ortaya koymak anlamlı bir rota olabilirdi. Ancak kırsalda yaşayan aileleri homojen kabul ederek sabit bir tablo çizmek oldukça zor. Sosyo-ekonomik özellikler, kültür, coğrafya, il ve ilçe merkezlerine erişim imkanları, geçim kaynakları, tarımsal üretim biçimleri ve üretim ilişkileri gibi değişkenler köylerin dinamiklerini farklılaştırıyor. Yürüme mesafesindeki iki köyün dahi birbirlerinden bambaşka aile yapılarına sahip olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bir ailede baba sabah erken kalkıp servisle yakındaki bir fabrika veya maden ocağında çalışmaya giderken, bir diğer baba tarımsal ürün hasadı için anne ve çocuklarla birlikte tarlaya doğru yola koyuluyor. Düzenli gelire sahip hanelerde tarımsal üretim yerine ev işleri ve yaşlı-çocuk bakımı ile günlerini tıka basa doldururken, ailenin tarlası veya bahçesi olduğunda, hayvanların bakımı ve ürünlerin pazara hazırlanması gibi işler annelerin gündelik yaşamını oluşturabiliyor. Kimi köylerde aileler dil, yol, merkeze uzaklık engeliyle evlerine ve içlerine kapanırken, merkeze yakın köylerde farklı yaşam biçimleri ile temas etmek ailelere yeni bakış açıları kazandırıyor. Çoğu köyde çocuklarla ilgili son sözü çoğunlukla babalar ve dedeler söylese de anneler, nineler, akrabalar veya yakın hanelerdeki yetişkinlerin çocuklara yönelik tutumları ve disiplin anlayışlarının farklılaşması, her köyde çocuğun içinde yetiştiği farklı bir ekosistemin kurduğu anlamına geliyor. Aileler birbirinden farklı olsa da aslında aynı kalan bir şey var, o da çocukların eğitimindeki rollerinin önemi.

Eğitime Temkinli Yaklaşım

Kendilerine atanan bu önemli rolün üstlenilmesinde kırsaldaki ailelerin tutumunu eğitime yönelik bakış açıları belirliyor. Kırsaldaki ebeveynler için çocuklarının eğitime erişimini sağlamak elbette önemli bir mesele. Nitekim eğitim, Türkiye’de iç göç hareketliliğinin nedenleri arasında ilk üçte yer alıyor⁶. Bunun önemli bir bölümünü kırsalda çocuklarının yeterli eğitim alamadığını düşünen ailelerin il ve ilçe merkezlerine taşınması oluşturuyor.

⁵ Oğuzöncül, A. F., Bulut, İ., Pirinççi, E., Yurt, N., & Deveci, S. E. (2020). Kırsalda yaşayan ilköğretim yaşındaki çocukların hijyen ve beslenme davranışlarının değerlendirilmesi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 5(1), 73-83.

⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). İç göç istatistikleri 2023.

Örneğin 1980’de Türkiye’nin toplam nüfusunun %56’sını oluşturan⁷ kırsal nüfusun 2022’de %17,3’e düşmesi⁸ ile sonuçlanan dramatik göç hareketlerinin dinamiklerinden biri de 1990-91 eğitim-öğretim yılında başlayan taşımali eğitim uygulaması idi. Yazı dizimizin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak değindiğimiz taşımali eğitim, yıllar boyunca, sistemin olumsuzluklarından kaçınmak ve çocuklarına daha iyi bir eğitim vermek isteyen ailelerle birlikte kırdan kente göçün nedenlerinden birini oluşturmaya devam etti⁹.

Öte yandan kırsalda görev yapan öğretmenlerden en çok duyduğumuz yakınma, ailelerin eğitim sürecine desteğinin yetersizliği. Okul, köyde yaşayanlar için ekmeğini çıkardığı tarlasına giderken bahçesinden geçtiği, yan arazide hayvanlarını otlattığı, komşuya yürürken gölgesinde ve belki çardağında dinlendiği, içinde uzak ya da yakın akraba çocuklarının olduğu ve belki kendisinin, hatta anne babasının da mezun olduğu yer. Yani kırsalda yaşayan bir aile için o bina bir eğitim kurumundan çok daha fazlası. Buna rağmen nasıl hem bu kadar yakın hem de bu kadar uzak?

Sahadan edindiğimiz deneyimler gösteriyor ki kırsalda yaşayan ailelerin eğitime, okula ve öğretmenlere bakışı pek çok önyargıdan ve öğrenilmiş çaresizlik hissinden besleniyor. Yetişkinlerin kendi çocukluklarından hatırladıkları olumsuz okul ve öğretmen anılarından kaynaklanan tepkiler, çocuklarının okulundaki öğretmenlerin sürekli değişmesi, sevilen ve önemsenen öğretmenlerin merkez görevine atanmak istemesi, öğretmenlerin köy ve ailelerle iletişiminin zayıflığı ve bunu iyileştirmeye yönelik bilgi ve araçlardan yoksun olmaları gibi nedenler okula ve öğretmene yönelik önyargılara dönüşüyor ve zaman içerisinde yerleşik hâle geliyor. Bu durum kırsalda görev yapan öğretmenlerin, aileleri ve diğer yetişkinleri çocukların eğitim sürecine dahil etmek için kentlerdeki meslektaşlarından hem daha çok hem de kırsalın özgünlüklerini dikkate alan daha farklı bir çaba sarf etmesi gerektiğine işaret ediyor. Nitekim kırsalda yaşayan ailelerin eğitime sunabilecekleri katkılar da, bunun için ihtiyaç duydukları imkânlar ve motivasyon kaynakları da kentlerdeki ailelerden farklılaşabiliyor.

“Köy yerinde aileyi sadece anne-baba olarak değerlendirmemek gerekir. Çiftçilikle uğraştığımızdan çocuklarımızı bırakıp gidiyoruz babaanneye, anneye, dedeye...”

Köyde Yaşayan Bir Anne

Kırsalda yaşayan ailelerin profili ve eğitimin çocuklarının yaşamındaki yeri ve önemine dair bakış açıları çeşitlense de eğitim sürecine katılım biçimleri ve bu alandaki ihtiyaçlarını belirleyen bazı ortaklıklardan söz etmek mümkün. İlk olarak, kırsal kesimdeki hanelerin genellikle geniş aile yapısı şeklinde kurulduğu ve çocukların **kentlerdeki akranlarından daha farklı bir yetişkin grubu ile temas** halinde oldukları vurgulanmalı.

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Genel nüfus sayımları veritabanı, <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>

⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Kent kır nüfus istatistikleri 2022.

⁹ Güven, O. Ö. (2023). Zorunlu bir kentleşme pratiği: Taşımali eğitim. Toplum ve Bilim, 166, 76–94.

Altı çizilebilecek ikinci ortaklık, köylerde üretimin tarım ve hayvancılığa bağlı olmasından kaynaklı olarak aile üyelerinin her birinin üretim süreci içinde yer alması ve bakım verenlerin **çocuklarına ayıracak zamanlarının çok kısıtlı olması**. Üçüncüsü, bakım verenlerin eğitim kaynakları ve müfredat değişiklikleri, ders dışı etkinlikler ve akademik destek programları gibi ilerlemeler hakkındaki **bilgilere erişimlerinin sınırlı** olabilmesi. Dördüncü ortaklık, kırsalda yaşayan ailelerin çocukların eğitimine destek olabilmeleri için daha **doğrudan ve yüz yüze iletişim** yöntemlerine ihtiyaç duyuyor olması. Son olarak küçük bir topluluk olan köyde **ailelerin tutumlarının olumlu veya olumsuz yönde birbirinden etkilendiğini**, dolayısıyla ailelerin birbirlerini desteklemelerini sağlamanın çok önemli olduğunu hatırlamak gerekiyor.

Kırsalda Aile Çalışmaları

Hâl böyle iken kırsalda ebeveyn-çocuk ilişkilerini en sağlıklı, ailelerin çocuklarının eğitimindeki rolünü en destekleyici hale getirmek nasıl mümkün olabilir?

Aile çalışmaları alanı oldukça hareketli bir alan. Merkezî yönetim, yerel yönetimler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, sendikalar, üniversiteler, özel şirketler ve medya kuruluşlarının bu alanda dar veya geniş kapsamlı çok sayıda çalışması mevcut. Bu çalışmaların hepsine değinmek mümkün değilse de öne çıkan birkaç güncel örnekten söz edilebilir. Merkezî yönetim, ailelere yönelik en yoğun çalışmalarını Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla yürütüyor. Çalışmaların odağında ise aile eğitimleri yer alıyor. Eğitimlerde bakım verenlerin çocuk eğitimi ile ilgili bilgi birikimlerinin artırılması ve ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi hedefleniyor. Öte yandan, Ağustos 2024'te hayata geçirilen MEB Velivizyon platformu ve bu platformda yer alan farklı temalara sahip 27 bölümlük Ailem dizisi de doğrudan okul-aile işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemesi açısından önem taşıyor. Yerel yönetimler tarafında belediyelerin ilgili şube müdürlüklerinde başvuru esaslı olarak aile yaşam döngüsü, aile içi iletişim, çocukların okul başarısı gibi konularda farkındalık artırıcı faaliyetler düzenleniyor. Bir yandan çocukların gelişimini desteklemeyi ve ev ortamını çocukların gelişebilmelerine imkân sağlayan bir ortam hâline getirmeyi hedefleyen birçok sivil toplum kuruluşu da alanda ailelere erişen çalışmalar yürütüyor.

Ana odağımız olan kırsaldaki ailelere geldiğimizde ise aile çalışması hedeflerinin fırsat eşitliği ve kırsal kalkınma başlıklarına odaklandığı, bunun yanı sıra ailelerin eğitim sürecine katılımını destekleyebilecek bazı çalışmaların da mevcut ancak sınırlı olduğu görülüyor. Örneğin Millî Eğitim Bakanlığı Covid-19 Pandemisi döneminde hayata geçirilen Aile Okulu Projesi ile köy ve mahalle muhtarları vasıtasıyla ailelere ulaşmak için etkili iletişim becerileri, akran ilişkileri, şuurlu ve güvenli teknoloji kullanımı, çatışma ve stres yönetimi ve ahlaki gelişim gibi başlıklarda eğitimler veriliyor. KODA'da yürüttüğümüz, yine doğrudan kırsalda yaşayan ailelerin hedeflendiği Aile Çalışmaları Programı ise çocuğun ailesiyle olan ilişkisinin güçlenmesi ve öğrenme sürecinin okul-öğretmen dışında da devam edebilmesi amacıyla hayata geçiriliyor.

Program uygulamasında kırsalın yaşam koşulları gözetilerek yüz yüze gerçekleştirilemeyen eğitimler için telekonferans gibi alternatif yöntemler kullanılıyor, eğitim saatleri ailelerin üretim süreçleri gözetilerek belirleniyor ve içerikler ailelerin biricik deneyimleri üzerinden şekillendiriliyor. Zira merkezin dinamikleri gözetilerek tasarlanan çalışmalar, köylerin farklılaşan ekosistemine her zaman uyum sağlayamayabiliyor. Aile eğitimlerinin etkili olabilmesi için kişilerin gündelik yaşamlarından örneklerle ve atılabilecek somut adımlara yer vermek kritik önem taşıyor.

Kırsalda Öğretmen ve Aile İş Birliği

“Gittiğim köyde en çok şaşırdığım şey çocukların duygularını ne kadar güzel ifade ettiği oldu. Sebebini anneleri ile tanışınca anladım.”

KODA Program Gönüllüsü

Merkez ya da köy, bir çocuğun gelişimi için ekmek ve su kadar vazgeçilmez olan şeyler değişmiyor. Çocuk temel fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında kendini değerli hissettikçe, değişen koşullarda çevresi tarafından sağlıklı şekilde desteklendikçe ve gündelik yaşamı pozitif disiplin ile şekillendikçe yaşama birey olarak katılabiliyor. Yalnız söz konusu kırsal olduğunda okul duvarları sınır olmaktan çıkıyor; çocuğu ninesiyle, muhtarıyla, öğretmeniyle, ablasıyla bütün bir köy büyütüyor. Tam da bu noktadan hareketle kırsalda yetişkinlerin eğitim sürecine katılımına yönelik kişisel ya da kurumsal faaliyetlerin hakkıyla yapılması kritik hale geliyor.

“Oğlumla satranç oynarım, okey oynarım. Benimle ayrı, babaları ile ayrı oynarlar. Genelde ben terasta çamaşır asarken o gelir çamaşırını verir. Dedesigille altı üstlüyüz. Dedesi bahçede ise o da hemen koşarak yardıma gider, bahçe işlerine çok düşkün. Okuldan gelince 15-20 dakika konuşuruz. Bazen “Anne yeter çok soru soruyorsun” der, hayır oğlum anlatman lazım, okulda ne yaptığını bilmem lazım, derim. Evde mesela akşam sofralarını kurup toplamak iki oğlumun görevidir. Evde ben süpürgeyi alırsam hemen toz almaya başlarlar. Sahiplenmiş durumlar iş bölümünü.”

Köyde Yaşayan bir Anne

Kırsaldaki ailelere yönelik yürütülen çalışmalarda ailelerin zaten sahip oldukları bilgileri hatırlamalarına alan açmak, mevcut deneyimlerinin üzerine eklemeler yapmak ve ancak ihtiyaç duydukları yerlerde yeni bilgiler sunmak önemli. Zira yaşanan yerin dinamiklerini kimse orada yaşayandan daha iyi bilemiyor. Çalışmaların bu ana perspektif üzerine kurgulanması ve yalnızca temel noktaları vurgulaması önem taşıyor. Bunu yaparken de ailelerle karşılıklı güven inşa etmek en doğrusu. Biz yine de temel ortaklıklar üzerinden kırsalda yaşayan ailelerin eğitim sürecinde aktif kılınabilmesi için saha deneyimimize dayanan birtakım önerileri sıralamaya çalışalım.

Kırsalda aile çalışmalarına başlarken ilk adım **her köyün dinamiğinin farklı olduğunu bilerek hareket etmek** ve köyü romanlardan veya raporlardan değil, orada yaşayan insanlardan okumaya çalışmak olabilir. Zira köydeki sosyal ilişkiler ve üretim ilişkileri, aile yapıları, iklim koşulları ve eğitimin o köy için ne anlama geldiği ancak köyde yaşayan kişiler ile aktif iletişim kurularak anlaşılabilir. İkinci adım olarak **eğitimin önemine ilişkin aynı çizgide buluşmak** adına aile buluşmaları ve topluluk tartışmaları gerçekleştirilebilir. Aynı çizgide buluşmak derken, taraflardan birinin aktarıcı ya da çizgiyi belirleyici bir rol üstlenemeyeceğinin altını çizelim. Köylerin “merkez gibi” işlenmesini beklememek, **köydeki eğitim dinamiklerini merkeze benzerlik veya farklılıkları üzerinden tarif etmemek**, köylerde iletişime ve çalışmalara tüm olasılıklara açık bir yaklaşımla başlamak ortaklık kurmak açısından önem taşıyor. Üçüncü bir adım, veliler ile kurulacak iletişimde **yöntemlerin çeşitlendirilmesi** olabilir. Üretime dayalı iş birliğine aşına olan ailelerin okul ile ortak karar alma, harekete geçme ve faaliyet üretme üzerinden ilişkilenebilir. Sonuncu öneriye adım değil de bir maraton koşusunun başlangıç çizgisi demek daha doğru olur: Tüm bu **çalışmaları hafif ısrar ile bezenmiş bir kararlılıkla sürdürmek** gerekiyor. Kırsalda gündem yoğun, işler hiç bitmiyor. Eğitimde iş birliğine ikna edilen ailelerin bu süreçte devamlılığını sağlamak için istikrarlı bir yaklaşıma sahip olmak pek çok fırsatı beraberinde getiriyor.

Sonsöz

Kırsalda yaşayan aileler hakkında iki nokta üst üste koyup tanımlamalar yapmak zor olsa da bu yazıda yapmaya çalıştığımız gibi ortak güçlü yönleri ve ihtiyaçları tarif etmek ve bunları referans alarak harekete geçmek mümkün. Yapılması gereken; çocuğun duyulmaya ihtiyacı olduğunu, desteklenmesi ve başkalarıyla kıyaslanmaması gerektiğini aktarabilmek, çocuklarla iletişim kurarken tutarlı olmanın ve çocuklara elden geldiğince zaman ayırmanın önemli olduğu hatırlatabilmek ve böylece ailelerin zaten sahip oldukları gücü çoğaltarak, kendini değerli hissedilen bir çocuğun bu duyguyu ve birey olma halini cömertçe tüm köy ile paylaşabilmesine tanık olmak.

